

Les races animals relacionades amb l'etnologia de Catalunya

(Discurs de recepció de M. Rossell i Vilà a l'Acadèmia de Ciències)

(Vegi's el número anterior)

III. — Les races animals

a) *Els cavalls*. — La població cavallina actual de Catalunya no té cap relació amb la raça autòctona. És una població mestissa en la qual han participat nombroses races. Fins a la meitat del segle passat, la raça cavallina catalana es mantingué pura. A partir d'aquesta data i pel doble efecte de les idees generals i del factor econòmic es començà introduir a Catalunya sementals exòtics. En aquest sentit, l'acció de l'Estat espanyol es manifestà en 1852 amb l'establiment a Puigcerdà d'una parada de sementals. Simultàniament els particulars adquireixen exemplars de races estrangeres amb objecte d'augmentar el volum de les eugües o poltres de més amplada, producció reclamada per les indústries de transport.

Del cavall anterior a la població mestissa actual, no en posseïm cap descripció. Però sabem d'una manera certa que la població actual difereix en absolut de la població precedent. Nosaltres hem conegut ramaders i tractants que ens han descrit els caràcters dels cavalls de la població existent abans del mestissatge i ens han mostrat alguns subjectes com semblants o idèntics a l'antic cavall. Personalment han pogut apreciar en una masia, Son Fangar, prop a Felanitx (Mallorca), una eugassada dotada de caràcters propis (1), diferents dels caràcters de les races veïnes, considerada pels mallorquins com representant de la raça antiga i pròpia del país. Isoladament a Catalunya i en comarques arreconades del Pireneu francès, hem observat diversos subjectes atàvics portadors d'anàlegs caràcters.

Davant d'aquests fets, es pot preguntar si la població cavallina precedent a la població actual mestissa constituïa una raça, i en cas afirmatiu, quin era el seu origen i la seva àrea geogràfica.

Aquesta investigació és fàcil en els pobles on la continuïtat històrica constitueix la norma. Però a Catalunya la labor és més difícil per quant la seva història cultural s'interromp bruscament en el moment que deixa d'ésser un Estat. Les nostres investigacions sospecten la població cava-

llina dels segles XIX al XVI han estat completament infructuoses. Pel contrari, l'Edat mitjana ens ofereix documents de molta vàlua. Els de caràcter artístic són proporcionats per l'Escola de pintura catalana, anomenada quatrecentista, i l'obra de Manuel Díez titulada *Llibre de Manescalía*, constitueix un monument científic.

L'examen de les pintures quatrecentistes mostra, per regla general, el tipus del cavall tal com ens ha estat descrit verbalment per vells ramaders i tal com nosaltres l'hem pogut apreuar en subjectes atàvics i tal com l'hem admirat en l'al·ludida eugassada mallorquina. Entre les pintures quatrecentistes representant cavalls, dues d'elles ressalten de totes les altres per la seva tècnica i valor artístic. Ambdues obres es troben en el Museu d'Art i Arqueologia d'aquesta capital, procedents una de Granollers, retaulle del segle XV, obra de Vergós, i l'altra també retaulle, de l'Església parroquial de Sarrià. El cavall que existeix a cada un d'aquests dos retaules respon a la perfecció als caràcters dels cavalls que presumim de raça catalana. La resta de les pintures quatrecentistes que coneixem no assoleixen de bon tros el realisme que posseïxen els cavalls dels retaules de Granollers i de Sarrià. En la pintura número 16 del Museu Episcopal de Vic, el cavall de pelatge obscur s'assembla força amb el tipus ideal de la raça catalana. Alguns parells té també amb aquest tipus el cavall negre del retaulle del col·legi de les Escoles Pies d'aquesta ciutat. Els calvaris del Museu de Vic, assenyalats amb els números 262, 264, 266 i 269, com igualment el cavall de Sant Jordi d'Os (Pallars) i el de l'Església parroquial d'Inca (Mallorca), són bastant estilitzats per a que puguin servir a una diagnosi. En canvi, l'estàtua en bronze de l'Església de Sant Martí de València, obra del segle XV, representa força bé la raça catalana, principalment el cap i cos, però no tant l'esquelet apendicular.

Els cavalls de les millors pintures quatrecentistes i el bronze de València corresponen a la descripció que del cavall fa Manuel Díez en el *Llibre de Manescalía*, obra escrita en català en el segle XV, per encàrrec d'Alfons IV de Catalunya (V d'Aragó). L'aparició d'aquesta obra

(1) M. Rossell i Vilà: «La Ramaderia de Mallorca, Menorca i Eivissa». Memòria escrita per encàrrec de la Mancomunitat de Catalunya, 1918.

coincideix amb el període àlgid de l'imperialisme català. El cavall, element de guerra, no podia ésser oblidat. Per aquesta raó els reis catalans, el mateix en la seva pàtria que en els seus dominis procuraren sempre la millora de l'espècie cavallina. Jaume I imposà obligacions als terratinents de Mallorca respecte la cria cavallina; Pere II manté parades de sementals pel seu compte, com ho prova un document, que és la factura de la civada consumida per dits animals, existent en l'arxiu del municipi d'Hix (Cerdanya francesa). A més, «la legislació catalana prohibia, sota cap pretext, que es poguessin embargar els cavalls» (1). Durant el domini català a Nàpols, aquesta ciutat fou la primera d'Europa en equitació. El *Llibre de Manescalia* fou el mestre de veterinaris durant més de dos segles, és a dir, fins que en diversos països europeus apareixeren obres similars, sense que les primeres avantatgessin a aquella. L'obra de Manuel Díez no fou, però, la primera escrita en català. La primera obra d'aquesta mena fou escrita per Corretger en el segle XIII i es titula *Cirurgia de cavalls*. El manuscrit es troba a la Biblioteca Nacional de París (2). És a dir, en l'Estat mitjà existia a Catalunya una tradició d'hipòlegs i de veterinaris.

La descripció que del cavall fa Manuel Díez és com segueix:

«DE LA BELLEA QUEL CAUALL DEU HAUER. — Lo cauall deu hauer lo cap molt sech e descarnat: e lo front ample: e los ulls grans e eixits en fora: e les selles planes e no gens grosses: e lo sobreuill inflat e rebotit per a fora: les orelles curtes e agudes e dretes e no gens penjades: les barres primes e molt feses a gran freu de una a altra: en les galtes poca carn: les narils molt amples e que dins li veja hom vermellor: la boca ben fesa e lo morro dejus mes larch que lo de dessus e ab poca carn: lo coll deu esser prim e larch e voltat per amunt ample en vers les espatlles e ques vaja aprimant fins al cap e quant sia al cap que sia molt prim: los clins no molt larchs ni spessos e que sien blans e prims: e que tinga les espatlles amples e largues e ben fornides de carn: e los pits amples e eixits per a fora e re-

dons ab una canal per mig del goles ample demostrant departimente de les espatlles: e lo cellar e lo dos curt e pla e no sia voltat per amunt ni per avall: e que tinga lo lom pla e ample e acanalat: e que haja les costelles amples e largues: lo costat redó y embotit, lo ventre redó e gran però amagat dintre les costelles amesuradament: les yllades grans e amples e les anques planes e amples però ab un petit de caiguda e una canal per lo mitg e gran tret del un nuu a laltre: les cuixes grosses e largues e ab molta carn baix dins e de fora: la coha baixa e ferma ab gros mascle e prou cavells larchs fins a terra e que per nengunes esperonades que li donen moga la coha e que la part estreta dins les cuixes: lo ses haja exit per afora: les garres largues, dretes e amples: los braços sien am grossos brahons: e los genolls amples e descarnats e plans: les canyelles dretes e amples e sens ninguna carn mostrant tots los nirvis y venes: lo trabador molt curt e ab molts cabells detras. E los brallos es menester que quant lo cauall está junt sian molt mes amples de la hu a laltre al envers los brahons que no del genoll avall envers les mans. Les corones planes primes e peloses: les mans lises negres grans e redones e de part de dins molt fondes e descarnades: lo taló ample e pla.»

Aquesta descripció és copiada de l'exemplar de *Llibre de Manescalia* que posseeix el doctor Serra i Vilaró, del Museu Diocesà de Solsona. Es troben altres exemplars en català en la Biblioteca Universitària de València i un fragment en la Biblioteca de la Diputació de Palma. Aquesta obra fou traduïda en castellà i en aquesta llengua se'n coneixen nombroses edicions.

De l'Estat moderna s'ignora l'existència de documents que es refereixin a la població cavallina catalana. Com excepció s'ha de consignar que el cavall de l'estàtua de Sant Jordi, obra de Vallmitjana, que guarneix l'edifici de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, és de la mateixa raça que el representat en les pintures quatrecentistes i del descrit en *Llibre de Manescalia*. Feliu Elies (1) data l'escultura de Vallmitjana en 1859. Aquesta data correspon precisament a l'instant en què comencen els creuaments de la població cavallina catalana.

(1) Bruts: «Populations rurales du Roussillon au moyen âge», pàgs. 25-27.

(2) Respecte «Cirurgia de cavalls», vegeu el nostre article a la revista AGRICULTURA, núm. 10, any 1925.

(1) Feliu Elies: «L'Escultura catalana moderna». Vol. II. «Els artistes». Barcelona, 1928.

TUBALITA

LA MILLOR TUBERIA PER A
CONDUCCIONS A PRESSIO

Per les proves adduïdes, i malgrat la discontinuïtat que existeix a Catalunya des del segle XVI fins els nostres dies, creiem que en el nostre país ha hagut d'existir una raça de cavalls. Aquesta creença es vegé confirmada després de l'estudi que en l'Escola Superior d'Agricultura practicaren en una calavera procedent del Monestir de les Puelles, de Sarrià, edifici del segle XV. Aquest crani junt amb altres cinquanta, feia l'ofici de carquinyoli en les voltes de dit Monestir. Els altres cranis, excepte un que anà a parar a casa d'un artista, foren destruïts. L'estudi morfològic del crani de l'Escola revelà que pertanyia a un animal dels mateixos caràcters que els representats en les obres dels quatrecenistes i a més concordava amb la testa dels animals comparant l'eugassada mallorquina. Per consegüent en endavant, ni un sol dubte respecte l'existència a Catalunya d'una raça cavallina, puix que es posseïen documents variats i concordants i principalment el més segur de tots, que és un crani.

Aquesta persuasió ens obligà a indagar els orígens de la raça. Els orígens de les races solen començar on acaben els estudis històrics. D'aquesta regla nosaltres mateixos, igual que tots els autors zootècnics, no n'hem pogut ésser excepció, puix que en treballs anteriors creiem que la raça catalana sols tenia un origen històric. Però la impulsio que la Mancomunitat donà a la ciències prehistòriques, obrí nous horitzons als estudis de la raça de la qual tractem. En un treball presentat a la Societat catalana de Biologia i publicat per la mateixa, intentàrem mostrar com l'art rupestre amb el seu realisme i riquesa de figures animals, especialment cavalls, podia constituir un mètode per a l'estudi de l'origen i classificació de races (1). Nosaltres fórem els primers en establir la diagnosi racial en l'art rupestre. Després altres autors han seguit el mateix mètode.

En el Principat l'única estació rupestre amb animals és Cògul, on el cavall no s'hi troba representat, com tampoc en les pintures de la regió de València. En l'art quaternari del Migdia de França abunden els cavalls, i en la zona cantàbrica espanyola, els èquids s'hi troben més o menys figurats. Els cavalls de raça catalana es troben gravats profusament en la cova de Les Combarelles, a Ezyes (Dordonya). En les planxes publicades en l'obra *Les Combarelles*, per Capitan, Breuil i Peyrony, assenyalen com animals de raça catalana les figures 17, 29, 30, 38, 66, 71, 73, 84, 85 i 105. En la cova de Font de

Gaume, veïna de l'anterior, com igualment en la de Mantespan, apareixen també alguns cavalls d'aquesta raça, com igualment en altres coves de menys importància. Totes les figures alludides són gravats. En pintura no hi ha ni un sol cavall de raça catalana. Alguns dels relleus de Cap Blanc, figuren així mateix la raça que ens ocupa. Les representacions cavallines més pròximes als Pirineus, com el cavall de vori de la cova d'Espèlrigues (Lourdes), i el cap de cavall en banya de ren del Mas d'Azil (Ariège), són veritables tipus de raça catalana (2). És convenient observar que el vertent mediterrani francès es troba quasi totalment desproveït d'art rupestre. Com és sabut, l'art quaternari pertany al període magdalenià, de manera que llavors existia amb tota seguretat la raça cavallina catalana. Però aquesta raça és encara més antiga: es remunta a l'aurignacià.

En les coves de Grimaldi, Mr. Boule descobrí, entre altres peces osteològiques, un crani enter de cavall, del qual escrigué un notable treball (2). Boule fundant-se en un estudi comparatiu amb el crani de la Grenelle, igualment quaternari, el qual Sançon reconeixé com un passat de l'actual raça perxerona, i per altra part comparant-lo amb els tres tipus fonamentals de Cossar-Ewart, cregué que el podia classificar com pertanyent a la raça perxerona. La descripció de la calavera de Grimaldi, segons Boule, és com segueix: frontals amples i quasi plans; òrbites i arcs zigomàtics llisos i de volum mitjà; les òrbites tenen una forma quasi circular; els llagrimals no presenten depressió; la superfície dels nasals es perllonga regularment, però aquests ossos tenen, des de son origen, una depressió que es continua al llarg de la sutura del nas fins al nivell de l'intermaxilar, on els ossos són trencats; els nasals són netament encorvats en sentit transversal.

Aplicant a la calavera de Grimaldi l'índex de Cossar-Ewart resulta:

$$\begin{aligned} & \frac{\text{Longitud de la cara} \times 100}{\text{Longitud total del crani}} = 71'2 \\ & \frac{\text{Amplada de la cara} \times 100}{\text{Longitud de la cara}} = 56'8 \\ & \frac{\text{Amplada de la caixa cerebral}}{\text{Longitud de la caixa cerebral}} = 67 \end{aligned}$$

(1) M. Rossell i Vilà: «La Gliptica en etnologia animal». Treballs de la Societat de Biologia, Barcelona, 1916.

(1) La primera d'aquestes figures no és pròpiament un cavall, sinó una euga.

(2) Marcelin Boule: «Les grottes de Grimaldi», pàg. 175.

L'edat del cavall era de dos anys i mig.

Comparant el crani estudiat per Boule amb el del Monestir de les Puelles hi trobem una semblança superior als cranis de les altres races. La testa del Monestir de les Puelles marca tretze anys i la seva morfologia i connexions òssees són: perfil recte; braquicèfalia, frontals plans; forat orbitari gros i quasi circular, apofisi orbitària mitjanament pronunciada; llagrimals sense depressió, amb el tubèrcol molt desenrotllat; els nasals continuen la superfície plana dels frontals fins a la meitat de la seva longitud, on adquireixen una depressió en sentit longitudinal i ambdós nasals es troben units en arc ojival; la unió dels nasals amb els maxilars es realitza mitjançant una depressió. Entre aquest crani i el de Grimaldi existeix un parell sorprenent.

L'índex de Cossar-Ewart en la calavera del Monastir de les Puelles dóna:

$$\begin{array}{r} \text{Longitud de la cara } 35 \times 100 \\ \hline \text{Longitud del crani } 48 \end{array} = 72'91$$

$$\begin{array}{r} \text{Amplada de la cara } 19 \times 100 \\ \hline \text{Longitud de la cara } 35 \end{array} = 54'28$$

$$\begin{array}{r} \text{Amplitud de la caixa cerebral } 10 \times 100 \\ \hline \text{Longitud de la caixa cerebral } 15 \end{array} = 66'66$$

La concordància d'aquest índexs és quasi absoluta, diferint tan sols de decimals el primer i l'últim. En canvi, el segon, porta una diferència de prop de 2 enters, diferència obligada, puix que el crani de Grimaldi era de dos anys i mig i de tretze el del Monestir de les Puelles, o sigui que aquesta diferència és una resultant de les modificacions que experimenten els ossos de la cara abans que els animals arribin a l'edat adulta.

Aquestes mides aplicades a una calavera de raça perxerona de la col·lecció craniològica de l'Escola Superior d'Agricultura donaren un resultat molt allunyat del obtingut en el crani de Grimaldi. Si la mètrica del fòssil estudiada per Boule no correspon a la de la raça perxerona, tampoc s'hi avé la morfologia. Els frontals del perxeró no són plans, sinó un poc corvats i el perfil del nas es diferent i diversa la terminació d'aquest òrgan que en la raça perxerona és grossa.

Es compren però, que Boule hagi classificat el crani de Grimaldi com pertanyent a la raça perxerona (*Equus caballus sequanius*) de Sanson, puix que no podia encabir-se en la classificació

de Cossar-Ewart. Aquest autor reparteix l'espècie cavallina en tres tipus fonamentals. El tipus de les *estepes*, representat pel cavall Prjewalskyi, de cap amarranat; el tipus dels *boscós*, amb perfil, el cap concau; i el tipus de les *mesetes*, de cap estret i concau. Si el crani estudiat per Boule no encaixa amb cap d'aquests tipus, troba una perfecta similitud amb el del Monestir de les Puelles.

Així, doncs, les dades aportades ens permeten afirmar que des de el paleolític fins als nostres dies ha existit una raça, la naturalesa i descripció de la qual acabem de manifestar.

L'àrea geogràfica d'aquesta raça és naturalment delimitada per la presència d'altres races. El bressol d'aquesta raça pot ésser als Pirineus, des de Navarra a la Mediterrània. La raça fins a la meitat del segle passat, època en la qual començaren els mestissatges, ocuparia les regions de Gasconya, Llemosí, Alvèrnia, Llenguadoc, Principat, Alt Aragó, Mallorca i València. Fora d'aquest territori la població cavallina quaternària és diferent, diferència que subsisteix fins la època moderna, en la qual començaren a generalitzar-se els mestissatges. El nord-oest, el departament de la Dordonya, amb les seves grutes o coves, representa un lloc de confluència de diverses races, en el qual també s'hi troben tipus de raça actalana. En l'oest existeixen representacions de cavalls de perfil convex. Al nord, els dipòsits osífers de Solutrè, amb peces dels quals Toussaint reconstituí un esquelet, que Sanson classificà del tipus belga i Toussaint, cregué que pertanyia a la raça indígena de la Bresse. Aquesta raça de la Solutrè, de perfil concau, hauria baixat fins a Provença, on deixà alguns representants convisquents amb el cavall de Grimaldi. Al sud es troba la raça andalusa, molt ben representada en les pintures en roques a l'aire lliure i al sudoest la població castellana, ambdues de perfil més o menys convex. Els límits de les races estrangeres respecte la raça catalana, des de el paleolític fins al segle passat, han estat invariablement els mateixos.

Acabem de posar al descobert una raça cavallina que des de l'auriguicà fins als nostres dies ha existit sense interrupció, ocupant una àrea geogràfica netament fixa.

Abans, però, d'acabar el present estudi de la raça cavallina catalana, serà convenient afegir un breu comentari respecte la causa que pot haver impedit reconèixer a zootècnics tan experimentats, com Magne i Sauson, la raça en qüestió, essent tant més estrany quan ells descrigueren tan aciençadament les poblacions cavallines del Migdia de França.

Les idees generals que regnen a cada època tenen una influència molt notable en tota classe de produccions. Aquestes idees respecte la raça, en temps de Magne i Sanson eren les de monogènesi i emigracions. No obstant, s'ha d'advertir que Sanson fou el primer dels zootècnics en reaccionar contra el monogenisme, no sols per declarar-lo tàcitament al parlar del crani de la Grenelle, sinó també perquè assigna per a cada raça o tipus que estudia el bressol, que segons ell li correspon. Aquests autors i altres en estudiar les poblacions cavallines del Migdia de França es trobaren en presència d'animals de perfil recte i de 400 quilos de pes, terme mig. És a dir, el tipus general de les poblacions cavallines del Migdia de França, s'assemblava al cavall arabe, amb la diferència que no estava tan ben conformat. En aquell temps no es coneixia altra raça que l'araba que sigués de perfil recte, braquicèfala i de pes mitjà. No té, doncs, res d'estrany que els poblacions del Migdia es consideressin com arabes o que és el mateix de tipus asiàtic. Si la conformació dels cavalls del sud de França no era correcte com la del cavall arabe en lloc de constituir aquest element un caràcter diferencial era, pel contrari, una prova de què, en virtut de les idees monogèniques, tota població que s'allunyava del centre de creació, tendia a degenerar. Així, la conformació defectuosa, era conseqüència de la imposició d'un medi divers al medi on fou creada l'espècie, la

representació primitiva de la qual fou otorgada a la raça araba.

Restava tan sols investigar com i per on la població del Migdia havia arribat. Per més que Sanson indiqués la possibilitat de què alguna de dites poblacions tingués el seu origen en una emigració neolítica, la creència general era de què procedia de la cavalleria serraïna desfeta per Charles Martel.

D'aquesta forma els coneixements zootècnics s'acomodaven als coneixements dominants de mitjans i penúltim quart del segle passat.

Fa més d'un segle que, sens interrupció actuen sementals de tipus asiàtic en el Migdia francès. A pesar de la constància eliminadora dels caràcters de la raça indígena, la substitució no ha pogut operar-se radicalment. Deixant inclús a part els cassos d'atavisme la població cavallina del Migdia difereix completament dels caràcters del mitja sang del Nord de França, malgrat ésser els sementals del mateix tipus asiàtic. Aquestes diferències no han passat desapercibudes a l'ull experimentat del professor Dechambre. La resistència de la raça indígena a fusionar-se amb els caràcters de la raça exòtica constitueix una indicació segura, que els sementals de la cavalleria mora gens o mica devien influir la raça catalana i aquesta, des del moment de la introducció sistemàtica dels sementals de tipus asiàtic degué conservar-se pura.

(Continuarà.)

NOTICIARI

EL PROBLEMA DEL VI

La situació difícil per què passa el nostre país la riquesa vinícola, no és peculiar nostra, és general en tots els països productors i, qui més qui menys, han pres llurs mesures per tal de defensar-se de la crisi.

Itàlia ha reduït en un 50 per 100 les tarifes de transport de vins.

Iugoslàvia concedeix prima d'exportació de 100 dinars per hectolitre.

Bulgària suprimeix tots els impostos a l'exportació i escara per sobre concedeix prima.

Austria concedeix prima d'1 xeling 2 penics per hectolitre.

Hongria reemborsa als exportadors les despeses de transport fins a la frontera del país destinatari.

Grècia és el nostre principal concurrent a conseqüència de la protecció indirecta que li dona la seva llei de vins de l'any 1904, en la qual l'article 16 dona el secret de la imponent protecció. Diu així el tal article:

«Art. 16. — Està prohibit terminantment utilitzar panques procedents del pagament d'impostos en mercaderia, o bé procedents dels excedents ordinàriament posats en venda, per a fabricar vins, misteles i concentrats, exceptuant el cas en què aquests productes siguin destinats a l'exportació.»

Rússia, també darrerament ha abocat als mercats d'Europa vins i «concentrats».

Les Repúbliques americanes estan assajant d'introduir als mercats europeus llurs vins.

Amb això, n'hi ha prou per donar-nos compte de la dificultat amb què topa la vitivinicultura nostra per a